

Eastern Europe
Studies Centre
Established in 2006

Адаптація та інтеграція українських мігрантів у Литві

Анастасія Ткачук | Світлана Кострикiна | Томас Янелюнас

Зведення

Цей звіт базується на онлайн-опитуванні понад 200 респондентів та напівструктурованих інтерв'ю з вісьмома українцями, які приїхали до Литви після 24 лютого 2022 року. Анкета стосувалася різних сфер повсякденного життя, таких як працевлаштування, послуги системи охорони здоров'я та освіти, а також проблем, пов'язаних із соціальною адаптацією та інтеграцією.

Дослідження показало, що:

- попри те, що чоловіки віком від 20 до 60 років становлять майже **30 відсотків** з усіх прибулих після 24 лютого 2022 року, лише 10% респондентів були чоловіками і лише один чоловік старше 60 років погодився на інтерв'ю. Ця пропорція відображає «сіру зону», в якій опинились багато чоловіків, які виїхали з України напівлегально;
- майже 90% українців, які залишаються в Литві, планують вивчати державну мову, більше половини з них мотивує вдячність країні, в якій проживають;
- 65% респондентів мають стабільний дохід у Литві, але багато з них стикаються з серйозними фінансовими труднощами й тривогою, пов'язаною з матеріальним становищем;
- основні труднощі для українців у Литві – це доступність мовних курсів, довге очікування медичної допомоги, а також відчуття відчуженості й соціальної ізоляції;
- психологічна травма та проблеми з психічним **здоров'ям** можуть перешкоджати процесу інтеграції або уповільнювати його;
- хоча багато українців наразі не мають чіткого плану на майбутнє через війну, що триває, 64% респондентів розглянули б можливість подати заяву на громадянство Литви в майбутньому.

Вступ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року сколихнуло не лише українське суспільство, а й сусідні з Україною країни. Литва, яка підтримує Україну з часів анексії Росією Криму в 2014 році, відкрила свої кордони для українських біженців. Незважаючи на складний

і тривалий шлях з України через Польщу, чимало українців обрали своїм пунктом призначення саме Литву.

Згідно з даними [Офіційного порталу статистики Литви](#), у вересні 2023 року, в Литві налічувалось 80,936 громадян України, що прибули до країни після 24 лютого 2022 року, але швидкість міграції значно впала з березня 2023 року. Усього, згідно з даними [Міграційної служби Литви](#), зараз у Литві проживає понад 85 тисяч українців, і це найбільша спільнота іноземних громадян, які мешкають у країні. Більшість прибулих українців мають посвідки на тимчасове проживання: лише цього року з січня по липень посвідки на тимчасове проживання отримали 51 126 українців, при цьому більш ніж **42 тисячі з них** є біженцями війни і використовують механізм тимчасового захисту, наданий Європейським Союзом (ЄС). Тим не менш, з січня 2023 року **близько 10 тисяч українців** уже покинули Литву.

Найбільшу групу серед біженців становлять жінки від 30 до 49 років, свідчать дані опитування [Служби зайнятості Литви](#), проведеного в червні 2023 року. Половина з них має вищу освіту. Чоловіки у віці від 20 до 60 років становлять **менше 30%** усіх прибулих після 24 лютого 2022 року. Цей гендерний розрив є результатом воєнного стану в Україні та обмеженої мобільності чоловіків призовного віку. Примітно, що ця статистика відображена навіть у більш радикальній формі в цьому дослідженні – лише близько 10% респондентів онлайн-опитування, яке використовується як основне джерело даних у цьому звіті, були чоловіками.

Дані [Служби зайнятості Литви](#) за серпень 2023 року демонструють, що понад 27 тисяч українців були працевлаштовані з лютого 2022 року. Більшість із них (понад 73%) зайняті на роботах, що вимагають середньої кваліфікації, наприклад, фахівці з обслуговування клієнтів, водії, механіки.

Варто зазначити, що українці отримали значну підтримку з боку ЄС. Рішучу позитивну заяву на підтримку України зробила [Європейська комісія](#) одразу після того, як Росія почала повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року. Загальна сума коштів у розмірі 64 мільярди євро була виділена на реагування на кризу та гуманітарну допомогу разом із військовою підтримкою. Також [Європейська комісія](#) опублікувала інформацію про те, що Європейський Союз виділив близько 81 мільярда євро, щоб допомогти державам-членам задовольнити потреби українських біженців, які тікають від російської агресії проти України.

Крім того, наразі питання щодо продовження тимчасового захисту до березня 2025 року розглядається [Європейською комісією](#). Таким чином, враховуючи фінансові гарантії, забезпечені Європейською комісією, можна з упевненістю припустити, що українці, які сьогодні проживають у Литві, продовжуватимуть своє перебування.

Наявні опитування [Служби зайнятості Литви](#) частково підтримують цю думку, стверджуючи, що з 2022 року кількість людей, які пов'язують своє майбутнє з Литвою, зросла на 17 відсотків.

Зважаючи на цю статистику, важливо вирішити, як побудувати ефективні відносини з українцями, які прибули після 24 лютого 2022 року, і литовським суспільством. Важливість цього дослідження полягає в обговоренні та розумінні основних проблем адаптації українців до життя в Литві.

Цей звіт базується на результатах онлайн-опитування понад 200 респондентів та напівструктурованих інтерв'ю з вісьмома українцями, які приїхали до Литви після 24 лютого 2022 року. Онлайн-опитування з 39 запитань було розроблено таким чином, щоб охопити різні сфери повсякденного життя, такі як працевлаштування, послуги системи охорони здоров'я та освіти, подолання мовного бар'єру, соціальна адаптація тощо.

Сім із восьми опитаних були жінками 18–68 років з різних регіонів України та різних соціальних верств. Кожна з них згадувала подібні проблеми, розкриваючи їх із унікальної точки зору.

Це дослідження має на меті висвітлити ці проблеми та сформулювати рекомендації щодо їх вирішення для ефективного залучення українців до литовського суспільства.

Це опитування показало, що понад 60% респондентів планують залишитися в Литві й навіть розглядають можливість подати заяву на отримання литовського громадянства в майбутньому. Отже, питання успішної адаптації українців у литовському суспільстві та повноцінної інтеграції в економічне, суспільне та політичне життя країни є актуальним як для українців, що наразі проживають у країні, так і для литовців.

Аналіз результатів дослідження зосереджений на визначенні демографічної ситуації серед українських біженців, статусі їхнього працевлаштування, обґрунтуванні вибору Литви як країни проживання та основних викликів і проблемах, з якими вони зіткнулися під час перебування після 24 лютого 2022 року.

Основна демографічна група – жінки, які приїхали з сім'єю (переважно дітьми). Цей фактор може пояснити основні причини, проблеми та мотивації респондентів, наприклад, чому вони обрали Литву як місце проживання; які потреби у сфері соціальної допомоги, медичного обслуговування та освіти є найбільш пріоритетними. Крім того, респондентів запитували про труднощі у вивченні литовської мови та потреби соціальної адаптації, відчуття спільноти та подальші плани щодо їхнього перебування в Литві.

Цитати з напівструктурованих інтерв'ю здебільшого віддзеркалюють ці проблеми, надаючи більш глибоку перспективу та історію з особистого досвіду респондентів після їхнього приїзду до Литви.

Мотивація вибрати Литву

Потрапити в Литву для українців зараз непросте завдання. Якщо раніше до Вільнюса можна було просто дістатися літаком за 1 годину 20 хвилин, то зараз це приблизно 30 і більше годин виснажливої подорожі наземним транспортом, іноді навіть із кількома пересадками. А на перетин польсько-українського кордону доводиться чекати щонайменше 4–6 годин.

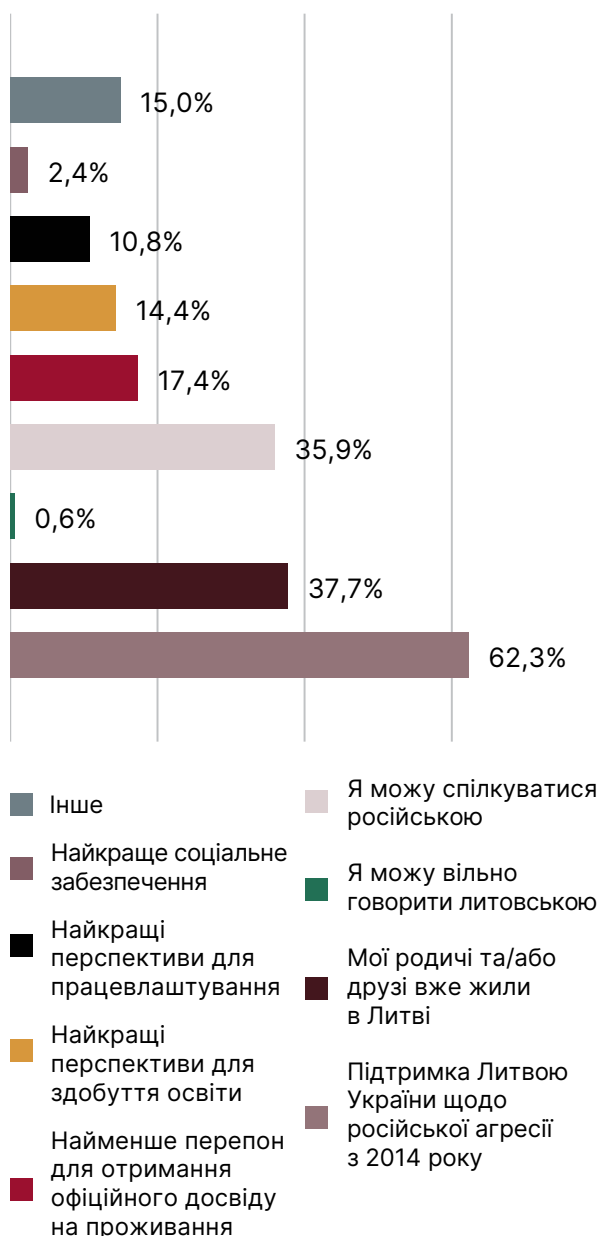
Тим не менш, Литва виявилася популярним місцем для українців, які тікають з країни через російську агресію.

Відповіді (дозволялися обрати кілька варіантів) торкалися різних причин, від політичних до особистих. Зауважимо, що багаторічна підтримка України Литвою з 2014 року відіграла значну роль у виборі українцями цієї країни. Понад 62% респондентів обрали Литву, побачивши активну підтримку литовського уряду, волонтерів і народу. Одна з респонденток, 35-річна жінка, пояснила свою мотивацію приїхати до Литви так:

“Було важко вибрати країну призначення, оскільки я маю знайомих у багатьох країнах. [...] З новин я зрозуміла, що Литва – це хороший вибір, бо тут дуже потужна підтримка.”

Другий за поширеністю варіант (майже 38%) був зумовлений зв'язками в Литві – членами родини, друзями чи знайомими.

Чому ви обрали Литву країною свого перебування?

Графік 1

Примітно, що третьою за популярністю причиною (36%) стала доступність російської мови. Однак цю мотивацію не згадують у жодному інтерв'ю. Це також не здається актуальним, враховуючи величезний попит на курси литовської мови та важливість подолання мовного бар'єру для українців загалом. Проте знання російської мови литовця-

ми дуже корисне для літніх прибулих українців, які погано володіють англійською, і навпаки – для українців, щоб розуміти літніх литовців, які не говорять англійською, але все ще пам'ятають російську. Особливо в перші місяці чи роки після прибуття українцям, які вивчають литовську, набагато легше розмовляти російською в установах, де потрібне знання специфічної лексики, наприклад, у податковій, службі зайнятості чи лікарні.

Варто також відзначити, що Литва видалася привабливою для значної кількості респондентів відносно простою процедурою отримання посвідки на тимчасове проживання. Для молодшої аудиторії не менш важливим фактором є можливість отримати освіту. Як згадували деякі студентки в інтерв'ю,

“Литва була однією з небагатьох країн, яка могла запропонувати безкоштовну освіту та додаткові стипендії”.

Водночас майже така ж кількість респондентів не мала особливої причини. У полі “інше” можна зустріти такі відповіді: “нам було байдуже, куди їхати, нам просто потрібно було втекти”, “немає причини”, “це була випадковість”, “не обирала, так склалися обставини”.

Деякі згадували про випадкові обставини, які привели до Литви. Жінка, 35 років, розповідає:

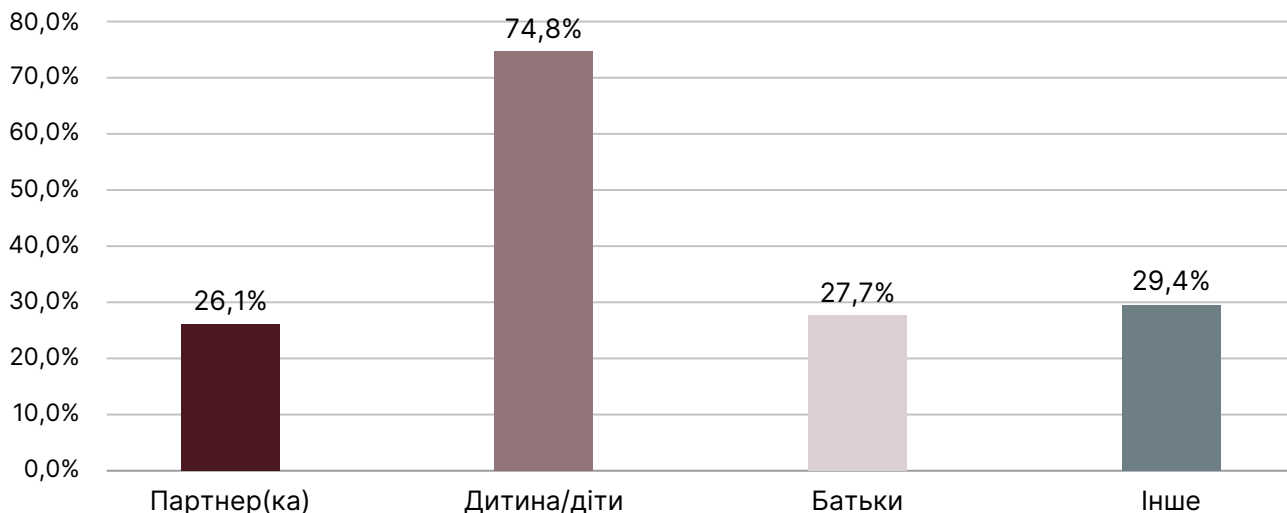
“Я потрапила сюди випадково. Я не знала, куди подітися. На початку повномасштабного вторгнення – це був досить важкий час. [...] Моя подруга їхала до Литви, і я вирішила вирушити з нею, оскільки вона боялася їхати сама.”

Примітно, що ця респондентка все ще перебуває в Литві, у той час як її подруга вже повернулася в Україну, щоб бути ближче до свого чоловіка.

Проте мотивація переїзду до Литви не обов'язково визначає подальший досвід проживання в країні. Для когось цей випадковий вибір став початком плідної співпраці з місцевою громадою та успішного працевлаштування. А деякі зіткнулися з труднощами, до яких не були готові, переїжджаючи до Литви.

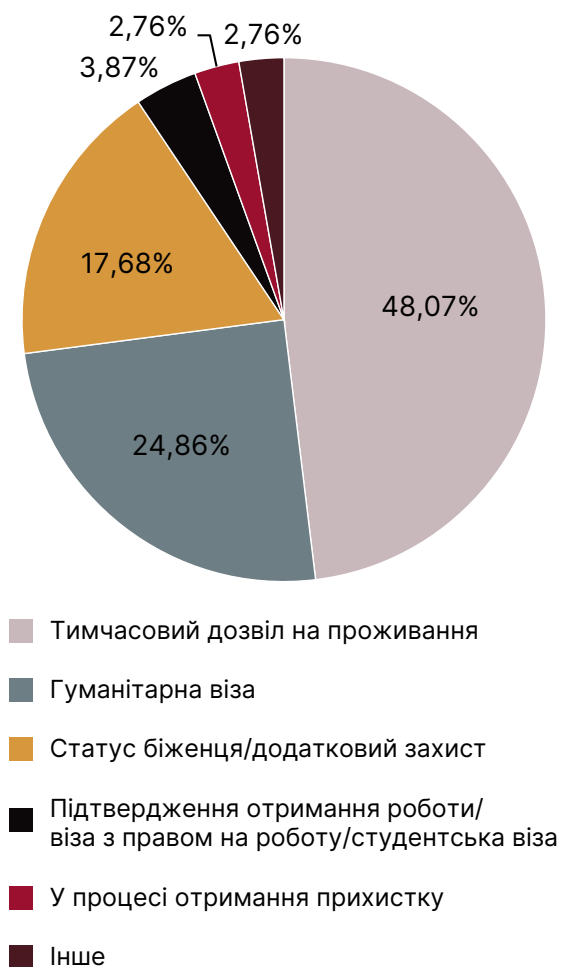
Проте незалежно від причин переїзду більшість респондентів вважають свій досвід позитивним і висловлюють вдячність Литві та її народу.

Якщо ви приїхали з родиною, то з ким?

Графік 2

Який ваш правовий статус у Литві?

Графік 3

Демографія

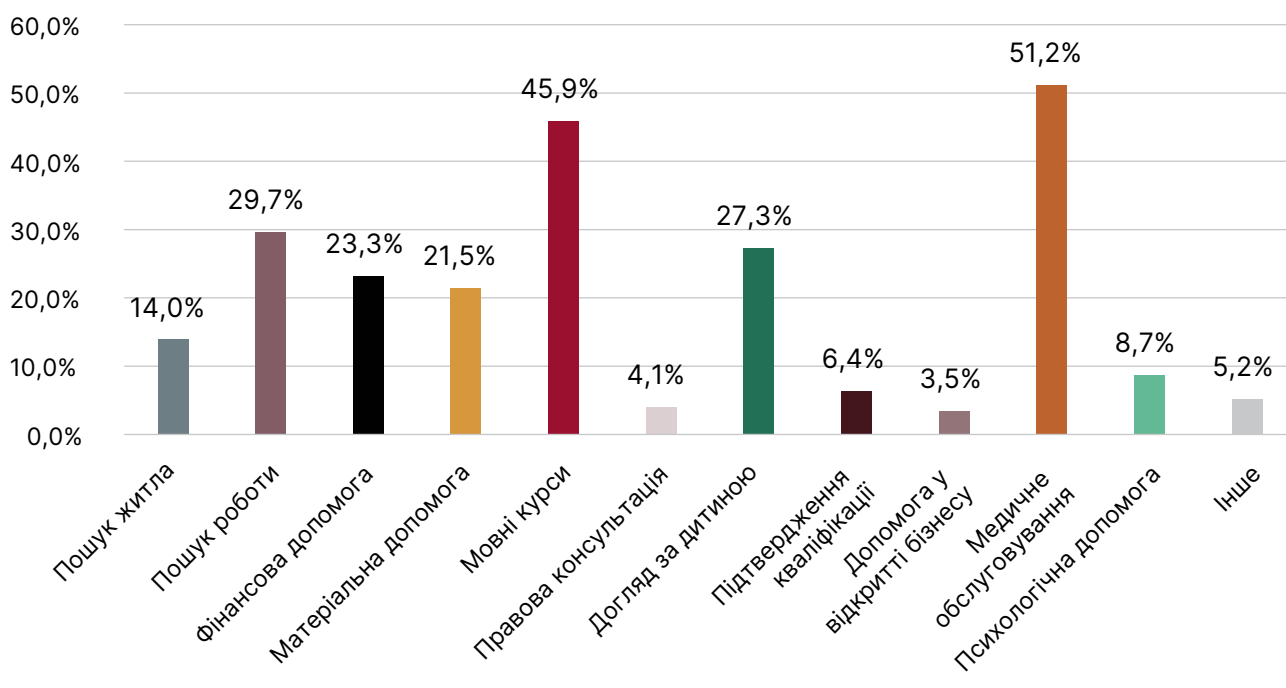
Через воєнний стан та мобілізацію громадян України чоловічої статі переважно більшість респондентів онлайн-опитування склали жінки (майже 90%). Можна припустити, що небажання українських чоловіків брати участь у дослідженні, ймовірно, пов'язане зі страхом – деякі чоловіки не хочуть потрапляти в центр уваги, боячись, що можуть зіткнутися з проблемами з міграційною службою та бути депортованими в Україну для проходження служби в Збройних силах. Також деякі чоловіки-біженці та чоловіки, які покинули Україну до 24 лютого 2022 року й не повернулися пізніше, в приватних розмовах зізналися, що відчують провину та сором через те, що не захищають свою країну на передовій.

Більше половини респондентів віком від 30 до 45 років приїхали з родиною. Більше половини з них приїхали з дітьми (дозволялися обрати кілька варіантів).

Станом на літо 2023 року 86,4% респондентів проживають у Литві вже більше року. 74,3% проживають у Вільнюсі.

Майже половина респондентів (48%) отримали посвідки на тимчасове проживання (дозволялося обрати кілька варіантів). Другим за поширеністю правовим статусом в Литві для українців є гуманітарна віза (25%). І третє – статус біженця. Однак справжні дані можуть відрізнятись, оскільки чимало українців у місцевих чатах, здається, не впевнені у точній назві свого правового статусу.

Якої допомоги ви найбільше потребуєте під час вашого перебування в Литві?

Графік 4

Основні проблеми та виклики

Загалом можна з упевненістю сказати, що більшість українців почуваються безпечно та задоволені своїм життям у Литві. До переїзду в Литву рівень власної безпеки респонденти оцінювали в середньому на 4,7 бала з медіанним балом 1. А загальна оцінка досвіду проживання в Литві в середньому – 7,76, а середній бал – 8.

Тим не менш, респонденти все ще мають проблеми та виклики, які постають перед ними під час адаптації до життя в Литві.

Серед найбільш гострих потреб, які повторювалися в опитуванні та інтерв'ю (дозволялося обрати кілька варіантів), виявилися:

- доступність мовних курсів (45,9%);
- доступність медичного обслуговування (51,2%);
- допомога у працевлаштуванні, пошуку житла та матеріальна допомога (29,7%, 14% та 23,3% відповідно);
- відсутність соціального життя та зв'язку з литовським суспільством.

Доступність мовних курсів є найбільш часто повторюваною проблемою, яку регулярно згадували респонденти, коли їх просили назвати три проблеми адаптації до життя в Литві.

Загалом ситуацію щодо мовного бар'єру для українців можна описати так: вони мають бажання вивчати литовську мову, але їм бракує ресурсів для цього. Єдині респонденти, які не планували опанувати литовську, – це літня пара, яка збирається якомога швидше повернутися в Україну. Таким чином, для абсолютної більшості першочерговим питанням є доступні способи вивчення литовської мови.

Друга проблема, з якою стикаються українці в Литві, – великі черги, щоб потрапити на прийом до лікаря. Це, мабуть, головна проблема, яку вказують респонденти, згадуючи про медичне обслуговування. Загалом вони задоволені якістю медичних консультацій, але висловлюють невдоволення тим, що чекають щонайменше три тижні, аби отримати цю послугу.

Незважаючи на те, що більшість респондентів є працевлаштованими, респонденти відчувають певну фінансову стурбованість. Наприклад, двоє з опитаних працюють у Вільнюському університеті й отримують компенсацію за оренду житла в університетському гуртожитку. Однак вони обоє побоюються, що не зможуть дозволити собі орендувати житло, коли цю компенсацію буде скасовано.

Більшість питань щодо працевлаштування стосуються проблем пошуку роботи, яка потребує вищої кваліфікації. Деякі респонденти стверджують, що заробляють менше, ніж їхні литовські колеги, незважаючи на однакову кваліфікацію.

Примітно, що хоч мовний бар'єр і відіграє певну роль у пошуку роботи, але ця роль не є суттєвою. Працевлаштована 20-річна студентка ділиться:

«Я ніде не відчуваю, що мовний бар'єр є для мене проблемою. [...] Я планую вивчати литовську з поваги до країни».

Цікаво, що повага до країни проживання є найсильнішою мотивацією вивчення литовської мови серед українців, що підтверджується результатами опитування. Також про це говорять майже всі респонденти.

Нарешті, брак соціального життя після переїзду до Литви, здається, є проблемою, поширеною серед українських біженців. Відчуття самотності та відчуженості часто виникає у відповідях респондентів і кілька разів згадується респондентами.

Частково ця проблема пов'язана з проблемою адаптації до нової країни, особливо в поєднанні з постійною тривогою: хвилюванням за близьких, які залишилися в Україні під загрозою обстрілів чи воюють на передовій. Також варто згадати про тугу за минулим – довоєнним життям. Жінка, 35 років, свідчить:

«[...] навіть якщо я повернуся до Києва, моє коло спілкування там значно зменшилося. Більшість моїх друзів перебувають за кордоном у різних країнах. Я розумію, що мого колишнього звичного життя більше не існує».

Водночас деякі респонденти відзначають холодність і навіть ворожість з боку литовських колег. Однак це не є спільним досвідом і, здається, поодинокими випадками, а не загальною тенденцією.

Вивчення ЛИТОВСЬКОЇ МОВИ

З усіх питань, які обговорювали та піднімали респонденти, провідною проблемою є доступність курсів литовської мови.

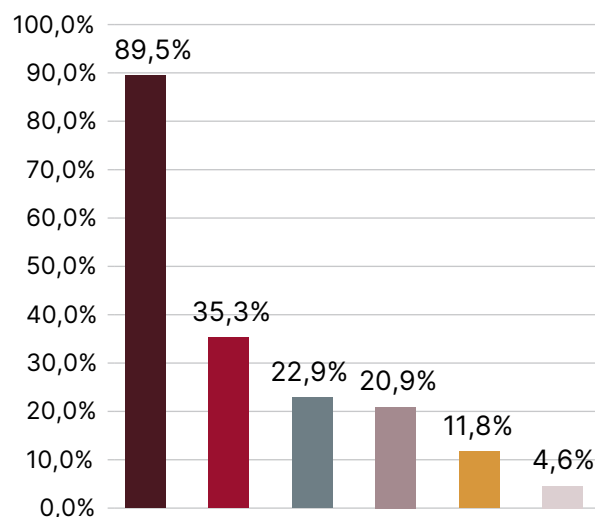
Як зазначалося раніше, майже 90% українців, які залишаються в Литві, згідно з нашим онлайн-опитуванням, планують вивчати державну мову. Тільки 10,5% респондентів не мають наміру вивчати литовську.

Цей статистичний результат відображають й учасники інтерв'ю, які в абсолютній більшості планують вивчати або вже вивчають литовську мову. Єдиними співрозмовниками, що не були зацікавлені в мовних курсах, виявилась літня пара:

«Ми не витрачаємо нашу енергію на це [вивчення мови]. Ми тут тимчасово і зосереджені на роботі для України» (жінка, 68).

Варто зазначити, що ніхто з них не тримає образи ані на Литву, ані на її мову. Під час інтерв'ю вони неодноразово висловлювали вдячність Литві та згадували про гостинність їхніх сусідів.

Чому ви хочете вивчати литовську?

- Це питання поваги до країни, де я наразі живу
- Не можу підтримувати соціальне життя через мовний бар'єр
- Без знання мови складно отримати послуги в державних установах, банках, магазинах тощо
- Не можу знайти роботу через мовний бар'єр
- Я/мої діти не можемо отримати/продовжити освіту через мовний бар'єр
- Інше

Графік 5

Також можна з упевненістю припустити, що їхні міркування пов'язані з майбутніми планами повернення в Україну, а не з їхнім віком.

Інша респондентка, 60-річна жінка, вивчає литовську мову близько місяця і планує продовжувати навчання. Вона працює в клінічній службі і не потребує високого рівня знання мови. Проте вона в Литві на невідомий час і відчуває, що їй потрібно вивчити мову.

Це загальне розуміння необхідності вивчення литовської мови виходить із вдячності та поваги до країни перебування. Більше половини респондентів обрали цей варіант як мотивацію до вивчення литовської мови (можна було обрати кілька варіантів).

Друга найпоширеніша причина – покращити своє соціальне життя та краще вписатися в литовське суспільство. Наприклад, як зазначила одна респондентка,

“Не хочу, щоб литовці в розмові зі мною були змушені переходити на російську. І сама не хочу розмовляти російською”.

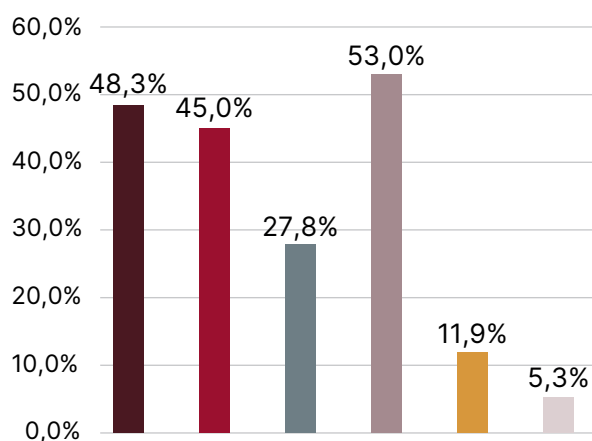
Перешкоди в соціальному житті, потреба в отриманні відповідних соціальних послуг чи пошук роботи є загальною мотивацією для респондентів та опитаних, які вивчають литовську мову, але зазвичай це згадується як другий чи третій варіант.

Для деяких українців вивчення мови на просунутому рівні має вирішальне значення для продовження роботи в обраній сфері. 35-річна жінка, яка працює журналісткою-фрілансеркою, мала потребу вдосконалити свої навички литовської мови, щоб брати участь у культурних проєктах або перекладацькій роботі. Примітно, що вона вже пробувала себе у перекладі поезії з литовської. Тим не менш, їй важко знайти доступні мовні курси, які перевищують початковий рівень:

“Є багато варіантів безкоштовного вивчення литовської мови на початковому рівні. Але коли справа доходить до вищого рівня, варіантів не так багато або це занадто дорого” (жінка, 35).

Однак для більшості людей причина вивчати литовську мову полягає в їхніх планах залишитися в країні надовго в майбутньому й навіть отримати громадянство. Більшість українців, які приїхали в Литву після 24 лютого 2022 року, планують залишитися в країні назавжди. Таким чином, можливість спілкуватися литовською є очевидною причиною для вивчення державної мови.

З якими труднощами ви зустрілись, вивчаючи литовську?

- Важко знайти доступні мовні курси
- Висока вартість приватних уроків мови
- Нестача навчальних матеріалів
- Важко знайти час для вивчення мови
- Не було
- Інше

Графік 6

Проте схоже, що наявність доступних курсів литовської мови є головною проблемою серед респондентів.

Найпоширенішою проблемою є відсутність інформації про безкоштовні чи недорогі курси литовської мови для українців. Понад 48% респондентів стверджують, що їм важко знайти доступні мовні курси (можна було обрати кілька варіантів).

Власне, в Службі зайнятості Литви є можливість отримати компенсацію за проходження мовних курсів. Як пояснили в службі зайнятості, курси литовської мови проводяться за програмами неформальної освіти дорослих. У них можуть брати участь громадяни третіх країн – як безробітні, так і працевлаштовані особи, які зареєстровані в службі зайнятості та мають дозвіл на проживання в Литві.

Особи, які беруть участь у навчальній програмі, повинні виконувати договірні зобов'язання. Тривалість освітньої програми не перевищує 32 послідовних календарних тижнів. Сума коштів, що виділяються службою зайнятості на оплату освітніх послуг, не може перевищувати: 3 мінімальних місячних заробітків (або 2520,0 євро) при тривалості програми неформальної освіти дорослих від

51 години; або 1,2 мінімальних місячних заробітків (або 1008,0 євро) при тривалості програми до 50 годин.

Хоча кількість мовних курсів, які покриває Служба зайнятості, зростає, це все ще лише мала частка від обсягу потенційних потреб. У 2022 році на курси литовської мови було витрачено 120 тисяч євро, а в першому півріччі 2023 року – 470,4 тисячі євро.

За інформацією Служби зайнятості, з початку цього року до 21 липня, 824 українці почали відвідувати курси литовської мови. Це лише невелика частка (лише близько 1-2 відсотків) усіх українців, які прибули після 24 лютого 2022 року.

Відносно невелика частка українців, які користуються державними мовними курсами через Службу зайнятості, може бути пов'язана з тим, що загалом лише частина з них шукає роботу через Службу зайнятості: станом на 24 липня 2023 року там зареєстровані лише 3,1 тис. українців.

Однак одна з респонденток зазначила, що процес отримання цієї компенсації не завжди легкий. Для отримання компенсації за вивчення мови працевлаштованим українцям потрібно укласти тристоронню угоду, підписану Службою зайнятості, роботодавцем і самим українцем. За словами співрозмовниці, її роботодавець все ж підписав цей договір, який дав їй можливість навчатися. Але вона знає випадки, коли роботодавець відмовлявся підписувати цю угоду.

Також курси литовської мови проводяться у [Будинку національних спільнот](#), їх фінансують державні інститути та благодійні фонди, але інформація про ці курси не є поширеною серед українців.

Деякі респонденти також зазначають, що доступні курси пропонують лише базовий рівень і їм бракує якості та належної структури. 45-річна жінка вважає, що ця проблема виникає через брак фінансування:

Зараз я відвідую безкоштовні курси. Але їх недостатньо, щоб вивчити мову, щоб реально говорити. Я думаю, що це проблема фінансування. Вони планували продовжити цей курс на вищому рівні, але їм потрібні гроші для цього."

Інша проблема полягає в тому, щоб вписати мовні заняття в напружений графік людей. Один із респондентів, який працює на кількох роботах, щоб прогодувати сім'ю, поділився, що не має часу на уроки литовської мови.

Але питання графіка роботи залишається актуальним навіть для тих, хто має одне місце роботи. Наприклад, 60-річна жінка згадує, що однією з найбільших проблем було поєднати заняття та робочий графік, який не має фіксованих годин. Жінка 45-ти років також згадує цю проблему, кажучи, що вона може відвідувати курси, компенсовані її місцем роботи, лише один раз на тиждень через невідповідність робочого часу.

Деякі респондентів також говорять про психологічне виснаження, через яке вони не можуть піти на мовні курси. Наприклад:

Мені важко запам'ятати матеріал через напругу".

Коріння проблеми може лежати в діагностованому або підозрюваному посттравматичному стресовому розладі (ПТСР), на який зараз може страждати частина українців. Як свідчать [попередні дослідження](#), ПТСР може негативно впливати на когнітивні функції, такі як увага й пам'ять.

Також існує думка, що литовську мову досить важко вивчити. Однак зазвичай це не сприймається як перешкода. Варто зазначити, що через те, що литовська мова не настільки поширена серед інших європейських мов, існує очевидний брак безкоштовних навчальних матеріалів – таких як мобільні програми чи онлайн-курси – порівняно з англійською, німецькою чи іспанською.

Офіційної статистики щодо кількості українців, які користуються литовськими публічними бібліотеками, щоб взяти навчальні матеріали чи книгу, яку можна почитати на дозвіллі, ще немає, але, згідно з [інтерв'ю вільнюських литовських бібліотекарів](#) у місцевій пресі, ця кількість не надто велика – можливо, через нестачу інформації про це спосіб отримання доступу до потрібних видань.

У той же час кілька опитаних згадує про труднощі вивчення нової мови та страх помилитися.

Головна перешкода [у вивченні литовської] – психологічна. Я переживаю, чи правильно я вимовляю слова, чи не сміятимуться з мене", – жінка, 60.

У декого вже навіть є певний негативний досвід, що змушує почуватися ніяково:

Я чула від інших людей, що литовці іноді жартують з приводу акценту чи вимови українців, коли ті намагаються говорити литовською. Я не знаю. Це те, що я чула," – жінка, 45.

Проте є й зовсім інші свідчення щодо підтримки з боку литовців і литовської держави українців, що вивчають мову:

«Литовці надзвичайно раді, коли ти намагаєшся говорити з ними їхньою мовою. Їхня підтримка мотивує мене вивчати цю мову», – студентка, 21.

Інша співбесідниця також не мала труднощів з пошуком безкоштовних мовних курсів і відчувала, що у неї було достатньо варіантів для вибору:

«Є багато матеріалів для вивчення литовської мови. Найефективніший спосіб прискорити процес – бути в оточенні литовців. [...] Найкраще – запитувати місцевих, як сказати те чи інше, тоді вони просто порадять, як це зробити», – жінка, 35.

Проте варто зазначити, що ця співбесідниця є співробітницею університету, який компенсував їй витрати на мовні курси. Вона також поділилася, що її робоче середовище в цілому підтримує її.

Таким чином, загалом проблема отримання доступу до курсів литовської мови та налагодження їх роботи з щоденним розкладом залишається серйозною проблемою для більшості українців.

Очікування медичної допомоги

Другою за популярністю в онлайн-опитуванні та частотою згадування в інтерв'ю була проблема отримання медичної консультації в короткостроковій перспективі.

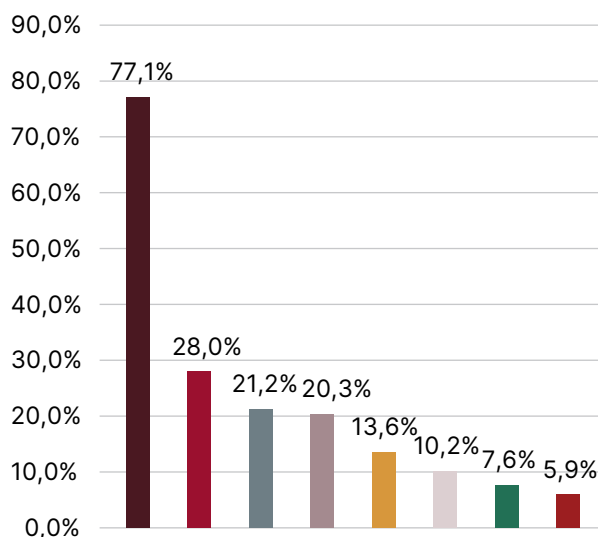
Ця проблема нова для українців, які звикли потрапляти на прийом до лікаря за лічені дні. Особливо якщо звертатись до приватних клінік у великих містах, консультація в яких в середньому коштує близько 15–25 євро – цілком доступна сума для працевлаштованого українця, який зіткнувся з проблемою зі здоров'ям і потребує термінової медичної допомоги. Однак у медичних закладах Литви ситуація дещо інакша.

«В Україні ви можете розраховувати, що вже завтра потрапите на прийом у приватну клініку за помірні гроші. А тут треба чекати вічність», – жінка, 35.

Близько 60% респондентів зверталися по медичну допомогу в Литві. Середня оцінка системи охорони здоров'я Литви опитаними становить 6,32, а середній бал – 6. Примітно, що цей рейтинг здебільшого пов'язаний з тривалим періодом очікування на отримання медичної допомоги.

Окрім тривалого очікування, респонденти відзначають відсутність інформації про свої права та можливості щодо системи охорони здоров'я та проблему мовного бар'єру (була можливість обрати кілька варіантів відповіді). Дехто також згадує нестачу медичного страхування, були й кілька нарікань щодо якості самого медичного обслуговування. Проте загальна оцінка роботи литовських медиків залишається позитивною.

З якими проблемами ви зіткнулися в литовській системі охорони здоров'я?

- Довгий час очікування
- Відсутність інформації про мої права та можливості
- Мовний бар'єр
- Відсутність страховки
- Не було проблем
- Низька якість послуг
- Дискримінація або нерівне ставлення
- Інше

Графік 7

За словами респондентів, час очікування інколи розтягується на місяць, і загалом триває не менше трьох тижнів. І навіть якщо якість послуги задовольняє, часто сама послуга більше не потрібна після кількох тижнів очікування. 35-річна жінка розповіла, що мала проблеми зі шлунком і була змушена самотужки боротися з ними, чекаючи, поки проблема вирішиться сама собою. На щастя, проблема виявилася несерйозною. На консультацію вона потрапила тільки після двох місяців очікування. Але – уже лише для профілактичного обстеження. Однак вона зазначає з цього приводу наступне:

«Це довго. Але я розумію, що це, напевно, все-таки швидше, ніж десь у Франції».

При цьому відгуки про якість медичного обслуговування здебільшого позитивні. Літня жінка (68 років), яка потребує постійного медичного догляду через діабет, хвалить литовську медицину:

«Вони не просто намагаються позбутися мене, а насправді допомагають. У нашому [її та чоловіка] віці, лікарня – це місце, яке ми відвідуємо щомісяця.»

З огляду на те, як вона ставиться до часу очікування на прийом, вона додає:

«Це типова ситуація в усій Європі. Якщо вам потрібен фахівець, який не є вашим сімейним лікарем, на консультацію доведеться чекати кілька тижнів і більше. Але в іншому це не проблема.»

Однак для деяких українців це не так. Окрім тривалого очікування, людям бракує інформації про те, як діяти в ситуаціях, що потребують медичної допомоги. Наприклад, 60-річна респондентка, яка пошкодила ногу під час робочого дня, навіть не підозрювала, що вона має право на компенсацію за лікування від роботодавця. Завдяки консультації лікарні їй вдалося отримати необхідне лікування безкоштовно:

«Коли я зателефонувала в лікарню, мені сказали, що немає місць для запису на прийом. Але мені порадили приїхати в державну лікарню о 6:45 і спробувати потрапити на консультацію на місці в травмпункті. Так я отримала необхідну медичну допомогу.»

Проте отримати таку інформацію через офіційні канали досить складно. І багатьом людям здається, що вони не знають усіх способів якнайшвидшого отримання медичної допомоги.

Ще однією проблемою, яку підняли респонденти, є відсутність психологічної підтримки в державній системі охорони здоров'я.

«Коли я не працювала, я не могла платити страховку. Тож мала право лише на невідкладну допомогу. Але коли справа дійшла до психічної проблеми, мені не було до кого звернутися» (жінка, 60).

Наразі немає статистичних даних, скільки українських біженців мають проблеми з психічним здоров'ям і наскільки серйозні ці проблеми. Серед ймовірних стресових факторів – воєнна травма, втрата близьких, процес адаптації в новій країні, фінансова незахищеність, хвилювання за партнерів чи родичів, які залишилися в Україні. Також, як зазначалося в інтерв'ю, одним із ймовірних негативних факторів може бути литовський клімат, де сонячних днів менше, ніж у більшості українських міст. Брак сонячного світла може призвести до нестачі вітаміну D, і це може збільшити ризик розвитку депресії та тривожного розладу.

Система освіти

Незважаючи на те, що ця проблема не порушувалася у переліку проблем, варто зазначити, що більшість респондентів – жінки з дітьми. Крім того, минулого року був великий приплив українських студентів до Вільнюського університету завдяки значній фінансовій підтримці вищої освіти для українців. 48% респондентів онлайн-опитування користувалися послугами освіти та догляду за дітьми.

Ті, хто стикався з освітніми послугами, мають переважно позитивний досвід. Майже 35% респондентів оцінюють литовську систему освіти та догляду за дітьми на 10 з 10, а 18% поставили 9 з 10. Середній бал становить 8,07, а медіанний бал – 10.

Понад 40% респондентів не стикалися з перешкодами в литовській системі освіти. Проте найбільшими проблемами є мовний бар'єр і труднощі в адаптації до литовської системи освіти та послуг з догляду за дітьми (було дозволено обрати кілька варіантів).

З якими перешкодами ви стикалися, користуючись послугами освіти та догляду за дітьми?

Графік 8

Враховуючи те, що українські студенти належать до категорії іноземних студентів, які навчаються англійською мовою, проблема мовного бар'єру стосується переважно батьків з дітьми.

Немає даних про те, з якими саме перешкодами стикаються учні чи їхні батьки під час адаптації до литовської системи освіти. Однак є кілька згадок про труднощі переведення українських оцінок в литовські. Наприклад, один респондент пише:

“Мого сина не взяли в 10 клас, хоча він мав український атестат про закінчення 9 класу. Отже, ми йдемо до української школи [дистанційно]”.

Також 22% серед пов'язаних із освітньою системою проблем – ймовірно, студенти, – вказали відсутність психологічної підтримки.

Майже 16% респондентів вважають адміністративні питання найгострішими в системі освіти Литви.

Минулого року було кілька студентів, які перевелись на навчання у Вільнюський університет. Переїзд на все життя в іншу країну без впевненості у майбутньому дуже сильно впливає на молодь.

“Не було гарантії, що я зможу продовжити навчання в Україні. [...] Відчуття невідомості створювало постійний стрес на початку” – студентка, 21.

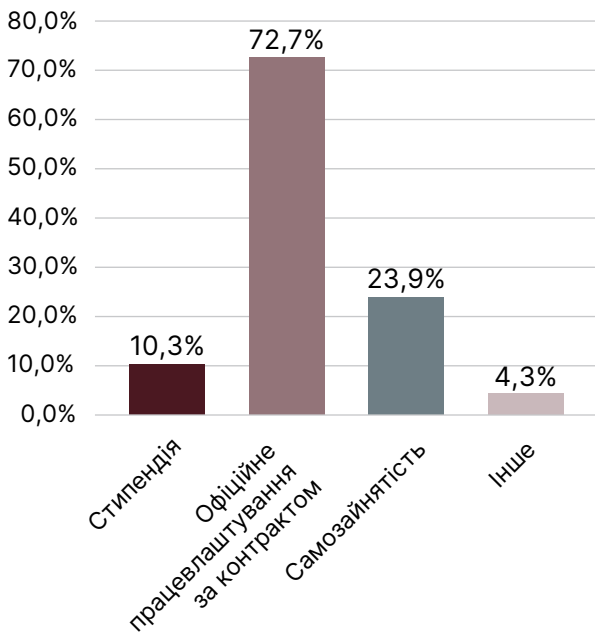
Ще одна 20-річна студентка згадала про незадовільні умови проживання в гуртожитку та труднощі для студента з пошуком іншого житла. Але цей випадок носить більш ситуативний характер.

Працевлаштування й фінансова тривога

Більшість респондентів (65%) мають стабільний дохід у Литві. Більше половини працевлаштованих українців отримують дохід через працевлаштування за офіційною трудовою угодою (дозволялося обрати кілька варіантів).

Варто зазначити, що кілька респондентів повідомили, що дистанційно працюють на колишній роботі в Україні і використовують цей дохід, щоб прожити.

Якщо ви маєте стабільний дохід, що це саме?

Графік 9

Літня пара (чоловік і дружина, 68 років кожному), які брали участь у напівструктурованому інтерв'ю, згадали:

«Ми працюємо на повний робочий день професором університету та спеціалісткою з проєктів у міській раді Харкова. Ми раді, що можемо тут дистанційно працювати для нашої країни і бути корисними Україні».

Інша співбесідниця, 35-річна жінка, є самозайнятою та працює журналісткою-фрілансеркою. Після більш ніж року перебування в Литві вона має B1 з литовської мови і планує використати свої знання на користь України та Литви:

«Я не зможу повернутися до своєї роботи сценаристкою ще принаймні кілька років [...] Але я бачу можливість робити щось інше. Колись я працювала перекладачкою у видавництві (перекладала з англійської на українську). Я знаю, що можу повернутися до цього заняття».

Водночас та ж сама співбесідниця висловлює фінансові занепокоєння через свій статус самозайнятої:

«Я завжди в пошуку нових проєктів. [...] Мені потрібно знаходити додаткові підробітки, щоб платити за оренду. Після того, як моя подруга поїхала, мені стає все важче справлятися самій».

Тим не менш, ця жінка не дозволяє обставинам пригнічувати її чи вплинути на її амбіції. Вона висловлює сильне бажання знати, що її робота має зміст і сенс. Зараз вона відчуває це як журналістка української сторінки в литовському ЗМІ. Але вона також має чітку мету в майбутньому повернутися до своєї основної сфери роботи (телебачення).

Примітно, що така рішучість знайти роботу поширена серед більшості українських біженців. Розповідає 60-річна співбесідниця, яка працює дистанційно в Україні та Литві:

«На початку [після приїзду до Литви] я відчувала, що мені потрібно бути зайнятою, щоб впоратися з психологічним тиском».

Навіть студенти, які отримують стипендію від університету, шукають роботу. Студентка, 21 рік, шукає роботу, щоб бути більш незалежною, оскільки її батькам буде важко повністю забезпечувати її фінансово. Інша студентка, яка вже працевлаштована, вважає роботу своєю відповідальністю, такою ж самою, як і здобуття освіти.

Однак певна фінансова тривога серед українців все ще є. Деякі з них отримують компенсацію за проживання або інші форми допомоги через працевлаштування. І сумніваються, що зможуть виживати, коли цю допомогу скасують.

«Загалом, ціни на оренду у Вільнюсі є недосяжними з огляду на середню зарплату», – жінка, 45.

Це почуття фінансової незахищеності попри точний стабільний дохід, впливає на планування майбутнього для деяких опитаних. Жінка, яку ми цитуємо вище, стверджує:

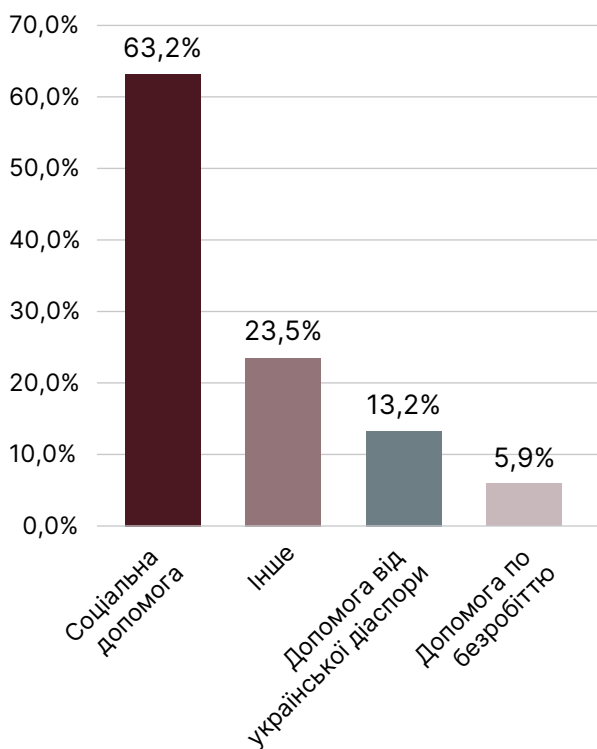
«Я залишаюся тут, поки отримаю допомогу від університету. Інакше я не змогла б дозволити собі жити тут».

Ціна оренди є фактором, який може викликати фінансову тривогу серед українців. З лютого 2022 року ціни на оренду зросли, особливо у Вільнюсі. Українці можуть побоюватися, що якщо вони не зможуть дозволити собі нинішню орендну плату, то не зможуть знайти дешевшу квартиру, оскільки пошук житла є проблемою щонайменше для 31% учасників опитування (вони відповіли, що потребують допомоги з пошуком квартири для оренди). Також кілька респондентів зазначили, що стикалися з дискримінацією з боку орендодавців, які відмовлялися здавати їм житло через їхнє українське громадянство.

Однією з ймовірних причин фінансової тривоги українців у Литві може бути обов'язок забезпечувати не лише себе та членів сім'ї, які проживають разом з ними, а й тих близьких, хто залишився захищати Україну та потребує фінансової підтримки. Для багатьох українців за кордоном регулярні пожертви в благодійні фонди або збір коштів для знайомих військовослужбовців стали постійною статтею витрат. Деякі з них відчують почуття провини та сорому за те, що втекли до безпечної країни, тому намагаються виправдати своє рішення жертвами на українську армію.

Проте здебільшого респонденти висловили готовність знайти способи залишитися і працювати, щоб прогодувати себе. Серед респондентів, які відповіли що не мають стабільного доходу (35%), відповіді розподілилися майже рівномірно (близько 30%) між трьома варіантами: "живу за рахунок доходів родичів у Литві", "живу за рахунок привезених з України заощаджень" та "інше". В останньому варіанті найчастіше згадувалися: "працюю в українській компанії", "отримую соціальну допомогу" або "живу за рахунок української пенсії".

Якщо ви звертались по допомогу, це була:

Графік 10

Зауважимо, що більшість респондентів, які користуються програмами соціального забезпечення, отримують соціальну допомогу від держави (дозволялося обрати кілька варіантів відповідей). На другому місці – варіант "інше", у коментарях серед різноманітних відповідей здебільшого згадуються програми "безкоштовних пакетів їжі".

Цікаво, що третя за популярністю категорія – "допомога від української діаспори".

Як можна помітити з більшості відповідей на тему контактів із українською громадою, українці не підтримують зв'язку з місцевою діаспорою з різних причин. Проте, коли справа доходить до вирішення питань соціального забезпечення, вони, як правило, звертаються одне до одного.

Особливо це стосується літніх людей. Усі троє респондентів віком понад 60 років обрали Литву, оскільки мали зв'язки з місцевими українцями.

Молоді люди, як правило, вирішують свої фінансові проблеми шляхом пошуку роботи. Оскільки більшість респондентів працюють, вони відчують незалежність і зосереджені на сім'ї чи особистих стосунках.

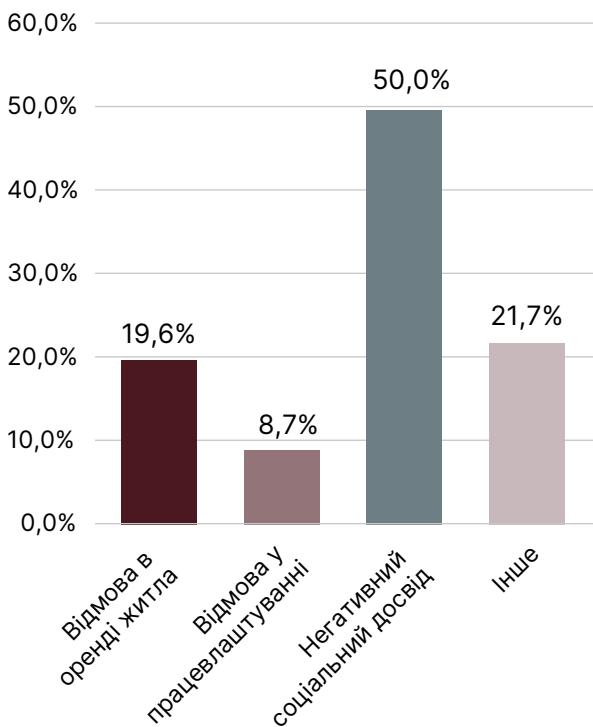
Відчуження і соціальна адаптація

Незважаючи на те, що ніхто з респондентів не стикався з дискримінацією, є певні повторювані негативні соціальні переживання, які викликають почуття відчуження.

Половина учасників опитування повторює цю оцінку. Більшість із них (понад 43%) взагалі не стикалися з дискримінацією, але близько 29% підтвердили такий особистий досвід, а 28,7% чули про такі випадки від українців у Литві. Проте відповідаючи на запитання, який дискримінаційний досвід вони мали, респонденти здебільшого обирають "негативний соціальний досвід" (50%).

«Не пригадую жодного випадку дискримінації. [...] Іноді я чую негативні коментарі на автобусних зупинках тощо. Наприклад, були люди, які російською мовою обговорювали, чому українці їдуть до Литви, якщо у них досить велика країна, щоб їх усіх помістити» - жінка, 60.

Якщо ви стикалися з дискримінацією, то з якою саме?

Графік 11

Варто зазначити, що респонденти приписують такі думки проросійськи налаштованим особам або симпатикам Радянського Союзу. 45-річна жінка вважає, що негативні коментарі висловлюють місцеві "ватники" (шанувальники Радянського Союзу та його політики), які дуже незадоволені українськими біженцями. Вона згадала:

Касир у супермаркеті, коли зрозумів, що я з України, пробурмотів собі під ніс російською: "Усі ці хохли [російський шлюр на позначення українців] приїхали сюди, щоб замінити нас".

Примітно, що такі випадки найчастіше трапляються, коли люди чують негативні коментарі в громадських місцях. Рідко йдеться про пряму конфронтацію. Проте одна респондентка згадує ситуацію, коли літня жінка російською мовою назвала її "повією", почувши, що вона з України.

Однак можна з упевненістю припустити, що коли йдеться про широку литовську громадськість, такі настрої є рідкісними. Але вони трапляються. 29% респондентів зазначили, що стикалися з дискримінацією. А 28% заявили, що чули про такі

випадки, але самі не стикалися з дискримінацією. Один із таких рідкісних прикладів навела 20-річна студентка:

У гуртожитку я чула кілька негативних коментарів від литовських студентів, які вважають, що ми [українці] займаємо місця й ресурси. [...] Але такі випадки не є поширеними."

Переглядаючи коментарі в литовських соцмережах, можна припустити, що литовці по-різному ставляться до українських біженців і біженок. У той час як до жінок виказують гостинність або сприймають їх нейтрально, до чоловіків зазвичай вони налаштовані більш вороже. Литовські користувачі нерідко пишуть, що

українські чоловіки мають захищати власну державу прямо зараз".

З огляду на вдячність до литовської держави серед опитаних, литовці та українці нечасто конфліктують між собою. Більшість українців бачать гостинність і підтримку з боку литовців. Проте між литовцями та українцями немає особливого зв'язку в їхньому соціальному житті.

Деякі респонденти зазначили, що за їхніми спостереженнями українці зазвичай залишаються у власному колі. З їхнього боку докладається не так багато зусиль, щоб будувати особисті стосунки з литовцями.

Мені здається, ніби українці в приватному житті зазвичай спілкуються не з литовцями, а переважно одне з одним", - студентка, 21.

Є кілька версій, чому це відбувається.

Насамперед це питання стосується певної вікової категорії та сімейного стану. Молоді люди без дітей чи інших членів родини, як правило, частіше перебувають серед литовців. Однак, коли мова йде про жінок старше 30 років з дітьми, вони, як правило, залишаються в колі своїх знайомих.

Цю спільнота серед українських біженців об'єднує спільний досвід, який не всі інші українці можуть розділити.

Більшість знайомих мені українців тут мають дітей, і стикаються зовсім із іншими проблемами, ніж я. Вони розповідають про своїх дітей і чоловіків. У мене немає ні того, ні іншого. Тож нам бракує спільних тем. Між нами ніби прірва", - жінка, 35.

Іншим фактором, який може спричинити відчуття самотності, може бути боротьба за збереження близьких стосунків із членами родини та друзями, які залишилися в Україні. Зараз немає точних даних щодо рівня розлучень через вимушену сепарацію, але відстань разом із різницею в повсякденних проблемах, може призвести до міжособистісних конфліктів. Коментарі в соцмережах ілюструють той факт, що частина українців, які залишилися в Україні, ображаються на тих, хто виїхав, соромлять біженців за те, що вони “підвели Батьківщину”, найбільш радикально налаштовані називають чоловіків-біженців “боягузами”, а жінок “повіями”. Ці особисті та соціальні конфлікти можуть посилити відчуття відчуження серед українців за кордоном.

Літня пара, що планує якнайшвидше повернутися в Україну, відчувається у Вільнюсі не на своєму місці, незважаючи на теплий прийом сусідів. Стримуючи сльози, жінка, 68 років, ділиться:

“Ми тут – чужинці. Усе наше життя залишилося там [в Україні].”

Ще одна вагома причина закритості українців – мовний бар’єр. Вони насамперед шукають людей, які розмовляють їхньою мовою, щоб відчути зв’язок. І хоча українці здебільшого готові вивчати литовську мову, наразі видається, що більшість із них не розглядає це як спосіб розширити своє соціальне коло.

Нарешті, у процесі адаптації також слід враховувати психологічні труднощі та попередню травму. Українці здебільшого зосереджені на перебуванні свого життя та вирішенні дуже практичних завдань. Тим часом війна продовжує додавати нові турботи українцям, які ще мають зв’язок із Батьківщиною. У них є відчуття того, що потрібно зробити (зокрема, вивчити мову країни проживання). Але більшості респондентів та опитаних важко визначити конкретний план на майбутнє. А дехто втомився від того, що на них дивляться просто як на біженців, чия ідентичність визначає виключно війна:

“Найчастіше це трапляється в розмові з чоловіками. Я трохи втомилася від їхніх очікувань, що я всього лише “нещасна біженка”. Після того, як ми вичерпуємо тему того, як мені вдається справлятися із усім в нинішніх обставинах, нам більше немає про що говорити [...]. Здається, вони здивовані, що я маю роботу, власну думку та й взагалі особистість”, – жінка, 35.

Важливим фактором залишається те, що соціальна інтеграція потребує ресурсів – зусиль, часу, а іноді й грошей. Не всі українці мають час після роботи та навчання, щоб присвятити його знайомству з новими людьми. Крім того, не всі мають інформацію про те, де можна зайнятися своєю улюбленою діяльністю та зустрітися з литовцями, які поділяють їхні інтереси. І ці заходи чи уроки не завжди безкоштовні.

Варто також зазначити, що часто опитані сприймають навіть своє виживання як досягнення. У відповідь на запитання, чим вони пишаються та про що шкодують після переїзду до Литви, можна почути “Я все ще жива” у супроводі нервового смішку:

“Насправді в мене немає досягнень. Я вижила, от і все”, – жінка, 45.

Інша респондентка зазначила, що їй довелося боротися з негативними стереотипами щодо українських біженців. Вона визнає, що є люди, які зловживають програмами соціальної допомоги та створюють хибний образ про українців та їхню мотивацію приїхати до Литви.

“Я чула історії про те, як українці приходять у супермаркет, набирають повний кошик продуктів і кажуть касиру, що все це має бути компенсоване. Мені було дуже боляче, я мало не плакала від припущення, що я тут [у Литві] з такою самою метою. Я б ніколи навіть не подумала зробити щось подібне. Але коли маєш попередній негативний досвід спілкування з українцями, то стереотип уже сформований”, – жінка, 60.

Примітно, що така негативна оцінка надійшла від її російськомовних колег. Припущення, що українцям у Литві “усе дістається легко”, здається, є популярним серед цього прошарку суспільства. Зокрема, вона згадала свою колегу з Білорусі, яка на початку їхньої спільної роботи ставився до неї вороже.

“Воно з часом покращилося [ставлення до неї з боку білоруської колеги]. Мабуть, вона зрозуміла, що не всі українці такі. Але її ставлення до мене все одно далеко не прекрасне.” – жінка, 60.

Інша респондентка згадала, що відчувала тиск у питанні швидшого вивчення литовської мови. Особливо це стосується людей, які працюють на роботах, що вимагають вищої кваліфікації:

“Мене запитали, як довго я живу в Литві. А коли почули, що майже рік, помітно роздратувалися і запитали, чому я досі не розмовляю литовською”, – жінка, 45.

Проте здебільшого українці розуміють важливість вивчення державної мови.

“Тут можливо робити все, якщо знати литовську мову. Усі ваші кваліфікації дійсні разом із вашою освітою. Мова – єдина перешкода тут”, – жінка, 60.

Таким чином, українці загалом визнають свої обов'язки, але не відчують себе включеними в литовське суспільство.

Відчуття спільноти

Варто зазначити, що українці, які приїхали після 24.02.2022, також не прагнуть контактувати з українською діаспорою в Литві. Понад 50% респондентів не спілкуються з місцевими українцями. Основна причина полягає в тому, що важко знайти контакти (44%) або відсутність почуття спільноти (33%). У поясненнях респонденти наводили аргументи, що вони “взагалі не знали про діаспору”; “не відчують потреби шукати локальну спільноту”, чи “не мають часу на спілкування”.

Таким чином, навіть якщо люди знають про місцеву українську громаду та обмінюються якимись новинами чи порадами, вони бачать цей зв'язок у практичному світлі (тобто як вирішити нагальні побутові питання, як знайти роботу тощо), а не діляться українським культурним досвідом. Деякі респонденти також відзначили відсутність спільних цінностей у питаннях збереження української культури.

Те ж саме можна сказати і стосовно спілкування. Людей, як правило, об'єднує спільний досвід, а не те, що вони з однієї країни.

При цьому в питанні участі в благодійних акціях та ініціативах допомоги Україні ситуація проти-

лежна. Більше половини респондентів (67%) брали участь у благодійних ініціативах. Це означає, що українські біженці, як правило, є активною спільнотою, оскільки збереження зв'язку зі своєю країною та її проблемами є для них головною мотивацією до участі.

На прохання назвати організацію чи проєкти, в яких вони брали участь, респонденти найчастіше згадували *UkreateHub* та *Український Дім*. Обидві ці організації допомагають українським біженцям у процесах адаптації.

Український Дім надає доступні курси литовської мови. Одна з опитаних, 35-річна жінка, відвідувала їх, щоб здобути базовий рівень литовської мови.

Слоган *UkreateHub* “Активувати. Уможливити. Створювати”, тобто перетворити українську діаспору на активну спільноту та частину литовського суспільства. Одна з їхніх ініціатив (*TULA*) спрямована на встановлення особистих зв'язків між українськими та литовськими родинами. Ініціатива *UkreateHub* – це яскраве втілення бажання бути авторами змін і приносити користь Україні навіть здалеку.

Також у співпраці з Посольством України, Канцелярією Президента Литовської Республіки та Університетом Вітовта Великого у Вільнюсі був заснований Український центр. Це освітній та культурний центр, який проводить різноманітні мистецькі та терапевтичні заходи для всіх членів української громади в Литві.

Іншими ініціативами, які найчастіше називали респонденти, були студентські організації, групи в соціальних мережах та зібрання на підтримку України. Усе це – українські студентські ініціативи. Молоді люди, як правило, проактивні та збираються разом завдяки спільним знайомим та соціальним мережам. Саме вони були б найбільш політично заангажованими з усіх груп опитаних.

Але навіть люди, які просто хочуть жити звичайним життям, схильні відчувати зобов'язання перед Україною.

“Найбільшим моїм досягненням після переїзду до Литви є те, що я досі працюю професором в українському університеті, а також видав посібник для студентів. Вони вже можуть ним користатися”, – чоловік, 68.

Плани на майбутнє

Незважаючи на те, що багатьом українцям важко визначити свої плани на майбутнє, більшість з них схильються до того, щоб залишитися на деякий час. Для багатьох опитаних це перш за все питання працевлаштування та вже сформованих зобов'язань у Литві.

“На роботі мене запитали, чи хочу я залишитися надовше. І я сказала, що хотіла би залишитися, навіть якщо війна закінчиться завтра,” – жінка, 35.

Ця респондентка розглядає вивчення литовської мови як можливість особистісного зростання та отримання нових навичок. Вона замислюється про те, щоб поновити навчання та отримати ступінь магістра. Примітно, що її мотивація пов'язана з Україною та приєднанням до процесу відновлення країни після закінчення війни. Навіть якщо вона назавжди залишиться в Литві і стане її громадянкою.

У більшості випадків люди бояться, що не зможуть знайти роботу в Україні через складну економічну ситуацію. Невизначеність навколо теоретичного майбутнього повоєнної України штовхає людей шукати можливості в країні проживання.

Ця тенденція віддзеркалюється і в онлайн-опитуванні. 76% респондентів не планують найближчим часом залишати Литву. Більше того, приблизно стільки ж людей розглядають у майбутньому отримання громадянства Литви. Кілька опитаних також розглядають можливість отримати громадянство, щоб назавжди оселитися в Литві. Примітно, що такі результати частково пов'язані з тим, що більшість респондентів – жінки з дітьми. Вони зосереджені на тому, щоб відновити своє життя та досягти стабільності, яку може забезпечити литовське громадянство.

При цьому характерно, що більшість респондентів, які не планують найближчим часом повертатися в Україну, визначають своє перебування в Литві тривалістю повномасштабного російського вторгнення. Найбільш популярною відповіддю на запитання про те, як довго вони збираються залишатися в Литві, є пункт “до кінця війни” (41%). Довготермінове перебування (до кількох років) є другим за популярністю варіантом (39%). Лише близько 10% респондентів впевнені у тому, що хочуть залишитися у Литві.

Ці результати видаються суперечливими, оскільки отримання литовського громадянства (64% респондентів розглянули б можливість подати заяву на здобуття литовського громадянства в майбутньому), ймовірно, означало б необхідність залишитися в країні назавжди. Однак ця невідповідність зумовлена тим, що більшість респондентів не мають довгострокових планів щодо свого перебування.

Для більшості українців отримання литовського громадянства – скоріше цінна опція, ніж конкретний план. За словами більшості опитаних, їм взагалі важко визначити якісь плани. Через описані вище причини українці схильні зосереджуватися на проблемах, які мають зараз.

При цьому очевидно, що перспектива отримання литовського громадянства є бажаною метою серед українців, які приїхали до Литви після 24 лютого 2022 року. Це має бути важливим сигналом для литовської влади – потенційно значна частина українців, особливо якщо вони залишаться на довший термін, можуть претендувати на громадянство. Іншими словами, українську громаду в Литві не варто розглядати як тимчасове явище.

Одна з респонденток бачить у литовському громадянстві можливість отримати стабільність та фізичну безпеку:

“Так, я би подумала про отримання громадянства. Я дуже хотіла би повернутися в Україну. Моя дитина там. Мій дім. Але мені страшно.” – жінка, 60.

Але для багатьох людей це практичне питання. Понад 60% респондентів розглянули б можливість возз'єднатися пізніше в Литві зі своїми сім'ями, які зараз не можуть покинути Україну через воєнний стан. Таке рішення можна пояснити тим, що більшість респонденток – жінки з дітьми, і вони, можливо, сподіваються запросити своїх чоловіків і батьків, коли це дозволить ситуація. Таким чином, перебування в Литві (члені ЄС) дасть їм певні переваги. Проте наразі немає даних, які б підтверджували точність цього міркування.

Ще одна “сіра зона” – статус українських чоловіків у Литві. Деякі з них бояться бути звинуваченими в порушенні воєнного стану в Україні. Потреба “сидіти тихенько”, не привертаючи до себе уваги, може перешкодити вести активне громадське життя не тільки чоловікам, а й їхнім дружинам і дітям. Ілюстрацією цієї проблеми може бути гендерний розрив учасників опитування, який не відображає реальної кількості чоловіків-біженців.

Питання адаптації українців у Литві є терміновим. Важливо від початку будувати засновані на довірі стосунки та допомагати українцям краще інтегруватися. Інакше вони стануть закритою громадою в Литві. У майбутньому, якщо війна триватиме і фінансова підтримка українців з боку уряду та ЄС зменшиться, це може призвести до негативних настроїв частини української громади до держави. Уже зараз у коментарях у групах українців Литви в соцмережах можна зустріти коментарі на кшталт “про нас забули”, “ми тут уже нікому не потрібні”. Також існує ймовірність змішування аполітичної частини української громади з аполітичними (або навіть проросійськими) іммігрантами з Росії та Білорусі, які все ще прославляють часи Радянського Союзу, що разом може призвести до зростання проросійських настроїв у суспільства.

Висновки та рекомендації

Це дослідження присвячене аналізу адаптації українців, які приїхали до Литви після 24 лютого 2022 року. Воно покликане висвітлити основні проблеми та виклики, з якими українські біженці стикаються в Литві.

Згідно з новими даними, отриманими в результаті цього дослідження, українці є мотивованою та законослухняною спільнотою, яка з вдячністю та повагою ставиться до Литви. Здебільшого це жінки старше 30 років з дітьми, які схиляються до того, щоб залишитися в Литві в довгостроковій перспективі і навіть розглядають можливість подавати документи на здобуття громадянства.

Низький рівень соціалізації. Водночас, при всій готовності інтегруватися, українці наразі не прагнуть бути включеними до литовської спільноти. Що помітно, навіть попит на об'єднання в більші українські спільноти або організації чи участь у громадській діяльності відносно невеликий. Українці в Литві схильні радше триматися разом у вузьких соціальних колах і вирішувати повсякденні проблеми, ніж мати політичні чи соціальні амбіції. Навіть коли мова йде про вивчення мови, головною причиною називається почуття обов'язку, а не потреба покращити соціалізацію.

Пам'ятаючи про це, для Литви важливо побудувати ефективні комунікаційні канали для включення українців у суспільство. Для успішної інтеграції

вкрай важливо підтримувати благодійні організації та ініціативи. Ключовою потребою тут є доступність інформації про права та можливості. Таким чином, українці зможуть відчувати, що вони вчасно і повністю отримують усю доступну інформацію, й користаються усіма нагодами, стосовно, наприклад, вивчення мови, можуть дізнатись детальні інструкції про якнайшвидше отримання медичної допомоги, що підвищить їхні шанси на стабільне працевлаштування, а також мають канали для стеження за новинами про культурні та соціальні події в їхньому регіоні.

Недостатньо коштів і можливостей для вивчення литовської мови. Найбільшою проблемою для українців у Литві є доступність курсів литовської мови. Українці охоче вивчають мову, але часто не можуть дозволити собі купити курс у мовній школі чи заплатити за приватні уроки. Але найбільшою проблемою є відсутність публічної інформації про можливості безкоштовного вивчення мови. Служба зайнятості лише цього року почала масштабніше компенсувати мовні курси, але рівень українців, які користуються цією можливістю, залишається низьким. Ми маємо використовувати виражену мотивацію українців вивчати мову без зволікань, оскільки згодом вона може зменшитися – українці, які спілкуються російською чи англійською, можуть втратити інтерес витратити час та інші ресурси на вивчення литовської мови, якщо вони пристосуються обходитись без її знання з плином часу. Це правильний момент для литовських закладів, щоб сприяти навчанню та підвищувати мотивацію до нього, оскільки пізніше це може потребувати набагато більше ресурсів.

Найпріоритетнішим завданням має бути розширення каналів комунікації та просування вже наявних можливостей вивчення литовської мови за кошти держави. Можна створити окремий онлайн-простір із усіма опціями та посиланнями на організації, які пропонують безкоштовні мовні курси для українців. Служба зайнятості надає посилання на доступні мовні курси. Однак не так багато українців звертаються до служби зайнятості за можливістю вивчення мови, тож це не має бути єдине джерело інформації про доступні курси литовської мови. Опитувані згадали кілька варіантів і способів вивчення литовської мови. Але ці знання мають бути загальнодоступними.

Інше завдання, яке потрібно вирішити, – розробити чітку структуру курсів і зосередитися на впровадженні курсів вищого рівня (від B1 до C2), щоб українці мали можливість комплексного вивчення мови.

Більш доступна медична допомога. Ще одна велика проблема – тривале очікування медичної допомоги. Це проблема, спільна не лише для українців, а й для литовців. Вона може бути найважчою для вирішення на організаційному рівні, оскільки це виходить за рамки питання інтеграції. Однак деякі організаційні питання можна вирішити, наприклад, надати інформацію щодо інших можливостей, таких як онлайн-консультації та онлайн-реєстрація на прийом, приватні лікарські консультації, державні програми безкоштовних профілактичних оглядів, безкоштовні консультації спеціалістів із психічного здоров'я, які надають литовські та міжнародні волонтери тощо.

Незважаючи на те, що більшість українців, які приїхали після 24 лютого 2022 року, є працевлаштованими, серед них існує певне занепокоєння щодо збереження цього статусу зайнятості та тривога, пов'язана, з фінансовими проблемами. Крім того, загальна невпевненість у майбутньому, постійні думки про родичів, які живуть або воюють в Україні, можуть збільшити ризик погіршення психічного здоров'я. Тому слід приділяти більше уваги доступним психологічним консультаціям. Варто розглянути спеціальну державну програму для українців, які потребують психологічних консультацій, шляхом найму україномовних спеціалістів та мотивації їх продовжувати практику в Литві.

Потенційні ризики мовчазного конфлікту між групами іммігрантів. Українці загалом задоволені своїм життям у Литві. Проте вони також відчують відчуження та мають певний негативний соціальний досвід. Щоправда, здебільшого цей досвід вони пов'язують із людьми з прорядянськими та проросійськими настроями. Варто також зазначити, що білоруська громада в Литві більш схильна до таких настроїв, що спричиняє потенційний конфлікт з українською громадою. Слід уважно стежити за зростанням кількості білоруських іммігрантів, оскільки ця група може принести більше проросійських наративів і переконань, що, як наслідок, може призвести до певних конфліктів з українцями.

Підготовка до довгострокової інтеграції. Оскільки багато українців планують залишитися, довгострокові інтеграційні програми та процеси є вкрай необхідними. Ми повинні бути готові до того, що значна частина українців у Литві може захотіти возз'єднатися з членами своїх родин, які зараз живуть або воюють в Україні, та запросити їх приїхати. Також слід оцінити мотивацію та потенціал для надання литовського громадянства деяким українцям. По-перше, має бути чітке пояснення процесу та вимог до громадянства Литви. По-друге, для тих українців, які однозначно вирішили залишитися в Литві назавжди, можна було б створити та запровадити систему мотивації для отримання громадянства.

На даний момент уже існують ініціативи Українського дому та Ucreate Hub, які працюють над інтеграцією українців у литовське суспільство. Таким чином, має бути більше співпраці з місцевими муніципалітетами та подібними проектами, щоб ініціювати культурні та соціальні заходи для зміцнення зв'язків між українськими біженцями та литовським суспільством. Оскільки українські біженці мають різне соціальне походження, інтереси та потреби, підхід до їхньої інтеграції в литовське суспільство також має бути диференційованим. Необхідно знайти можливі точки дотику інтересів українців і литовців, а потім перетворити їх на можливості для взаємного спілкування, обміну досвідом, розвитку та зростання. Майбутні дослідження можуть зосередитися на пошуку цих моментів і можливостей, які вони надають.